

Despre publicistica literară românească din Banat

de Laki Claudia

Cartea¹ *Publicistica literară românească din Banat* este o continuare a tezei de doctorat susținută de Dorina Măgărin, la Academia Română, în anul 2016. Volumul de 390 de pagini, dintre care 260 reprezintă conținutul lucrării, iar diferența o constituie sursele bibliografice, este o scurtă prezentare a scriitorilor publiciști din presa literară bănățeană (1821-1990) însoțită de *Anexe*, în care sunt prezentate imagini cu ziarele/revistele apărute în acea perioadă. Lucrarea este structurată pe cinci capitole, urmate de *Concluzii și Postfață*.

Dorina Măgărin este bibliotecară, jurnalistă, prozatoare și poetă. A publicat lucrări pe teme de biblioteconomie și publicistică, poezii și proză în periodice din țară și străinătate. Este doctor în filologie din 2016, când a susținut teza de doctorat *Publicistica literară românească din Banat*. Cartea se încadrează în aria istoriografiei românești din Banat, în context național, din perioada secolului al XVIII-lea – sec. al XX-lea. Autoarea mai are câteva publicații în diferite periodice, pe care le citează ca surse bibliografice în această lucrare. Totodată, ea încearcă să aducă lumină asupra unei perioade în care publicațiile în limba română erau puține spre inexistente, apoi asupra perioadei în care se conturează publicistica literară, pe care o consideră al patrulea gen literar. Personal, subscriu la opinia prof. univ. dr. Crișu Dascălu din *Prefața* volumului, în care notează: „am serioase îndoieli că presa literară ar constitui un al patrulea gen literar, alături de cele consacrate, căci înainte de a fi *literatură*, ea este totuși *presă*. Ea ar intra mai degrabă într-o discuție privind tipologia presei

tematice (alături de cea științifică, religioasă, politică etc.)”

Obiectivul principal al cărții este prezentarea elementului național care se conturează încă de la primele publicații și continuă până după prăbușirea comunismului. Lucrarea nu are o notă originală, care să iasă din tiparele cunoscute și publicate până acum. Ea reprezintă mai degrabă o înșiruire de lucrări apărute de-a lungul timpului, și tinde spre documentarism, mai mult decât spre un studiu de specialitate. Este mai potrivită pentru cercetarea anumitor publicații apărute în diferite perioade istorice, pentru care oferă informațiile cuvenite. Are o remarcabilă bibliografie, care poate fi folosită de toți cei interesați de studierea istoriografiei românești din secolele al XVIII-lea – secolul al XX-lea.

Primul capitol începe cu o periodizare a presei românești din Banat în contextul celei naționale. Aici, elementul național apare într-un mod repetitiv, excesiv pentru o lucrare științifică. Zelul autoarei de a contura/scoate în evidență elementul național, a împins-o spre o latură extremă, deranjantă pentru cititor și neacademică pentru un filolog și prozator. În prima pagină a cărții, care cuprinde trei alineate, cuvântul național apare de unsprezece ori. Această redundanță este ușor de remarcat; „Presa modernă din Banat și din Transilvania a fost elementul centralizator al luptei de emancipare culturală **națională** și al programelor culturale **naționale** moderne, formulate de reprezentanții-fondatori ai primelor societăți culturale **naționale**-academice;”; „După acest eveniment, cei doi au fondat prima societate academică **națională**, având ca obiectiv principal

¹ Dorina Măgărin, *Publicistica literară românească din Banat*, David Press Print, Timișoara, 2020.

emanciparea culturală **națională** odată cu popularizarea/cultivarea limbii **naționale** și dezvoltarea unității limbii **naționale**, îndeosebi prin publicarea de cărți și ziare.” Situația se regăsește adesea pe parcursul lucrării.

Introducerea ne arată când s-au înființat primele societăți academice naționale, faptul că Paul Iorgovici și Ioan Molnar Piuaru au fost primii publiciști români (1793), autoarea ne prezintă și explozia de publicații românești „în Tipografia Universității din Buda”, în perioada 1800-1830. Accentul cade pe prima revistă culturală și literară națională *Biblioteca românească* (1821-1834), care „a reprezentat o puternică afirmare a identității culturale și politice românești” și care ar trebui luată în considerare ca „modelul care a pus ideologic și cultural «bazele presei românești», înaintea «Curierului românesc»”. Autoarea contestă afirmațiile lui Nicolae Iorga privitoare la „întemeierea presei periodice” „de către cei trei «scriitori fruntași»”, pe care le consideră neadevărate, susținând că acestea trebuie modificate astfel încât publicației *Biblioteca românească* să i se acorde locul cuvenit. Crișu Dascălu apreciază că această ipoteză este eronată, publicația neavând o importanță deosebită în epoca respectivă.

Prima perioadă de difuzare a presei literare românești, până în anul 1918, este săracă în publicații, deoarece guvernele austriece și maghiare foloseau metode diferite, de la amendă până la detenție, doar pentru a împiedica apariția acestor periodice și articole. Contribuția tipografiei Eparhiei Greco-Ortodoxe din Caransebeș rămâne notabilă, ea asigurând publicarea articolelor și a unei prime colecții românești, aceasta fiind *Biblioteca populară*, „în care au apărut zeci de titluri, inclusiv creații ale clasicilor literaturii naționale”. Perioada interbelică aduce o schimbare în presa bănățeană, pe lângă numărul mai ridicat de tipografii în limba română, apar și „periodicele confesional-culturale și satirico-umoristice”. „Spre deosebire de publicațiile ecleziastice din România, cu un conținut predominant teologic, **cele bănățene au un conținut complex cultural, social, didactic**”, dar „Deși afirmate ca literare, aceste publicații au promovat **cu predilecție articolele cu caracter religios** și doar ocazional

și neregulat unele creații literare culte, populare sau traduceri.” (sic!) Presa abundă de publicații românești, deși ea rămâne multilingvă; asistăm la o explozie de ziare, reviste, almanahuri profesionale. Prima publicație considerată „cotidian” a fost *Luminătorul*, dar primul cotidian propriu-zis a fost *Tribuna poporului*, apărut la Arad.

Singurul cotidian românesc – *Dacia* – din Timișoara, a avut cel mai mare tiraj din istoria gazetăriei bănățene, de 7000 de exemplare, ne prezintă autoarea, **dar** realizabil doar cu ajutorul subvenționării de către Stat, din motive politice, susținea istoricul Radu Ardelean în lucrarea sa *Istoria la gazetă în Banat*.

Folosirea prepoziției *datorită* într-un mod eronat, în creionarea unei situații negative este o greșeală majoră în contextul unei publicații academice. „Datorită dominației străine, otomane și habsburgice, datorită statutului politic de «tolerați», fără acces la funcțiile publice, datorită statutului cultural-confesional inferior...nu au putut realiza și o presă literară modernă decât abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”. (Corect: *din cauza* dominației străine, otomane și habsburgice, *din cauza* statutului de „tolerați”...) (L.C.)

Banatul s-a mândrit cu o seamă de scriitori, precum Petru Vintilă, Aurel Cosma junior, Petru Nemoianu, care au fost promovați în publicațiile locale, *Lucașfărul/Revista Banatului*, *Dacia*, apoi oferii ca adevărate personalități culturale, pentru a sluji la formarea intelectualității române. Totodată, această perioadă oferă posibilitatea afirmării țaranului român, valorificarea culturii populare, promovarea și difuzarea folclorului regional și național. Asistăm la o dorință a bănățenilor de recunoaștere a propriei valori, de afirmare a Banatului, de apartenență la propria provincie. Aceasta se va reflecta atât în publicațiile apărute, cât și în denumirile lor, cum ar fi: *Banatul*, *Banatul românesc*, *Gazeta Banatului*, *Deșteptarea Banatului*.

Glosez că nu sunt lămuritoare conjecturile emise de autoare privitor la presa literară ca un al patrulea gen literar. Emiterea unei ipoteze presupune susținerea acesteia cu argumente solide.

Veridicitatea afirmațiilor nu este convingătoare, în lipsa argumentelor. Istorici cercetători, care au consacrat pagini întregi anumitor publicații de referință, nu amintesc despre această definiție a presei literare. Vituperarea la adresa istoricilor ar trebui însoțită cu studii de specialitate, cu exemple concrete, cu demonstrații și argumente indubitabile. Sunt puțini istorici care au consacrat lucrări despre istoriografia presei bănățene sau care i-au recunoscut meritele, aflăm din carte. Printre inițiatori, autoarea îi amintește pe Aurel Cosma junior cu lucrarea *Istoria a presei române din Banat*, un deschizător de drumuri, dar care nu reușește să continue acest demers; Ioan David rămâne cel mai prolific, care în *Presă și cultură în secolul al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea* identifică și clasifică publicațiile românești, demonstrând promovarea limbii române prin intermediul presei bănățene; Istvan Berkezi – *Istoria tipografiei și a presei timișorene* și cel care a adus o reală îmbogățire a istoriografiei românești, istoricul Radu Ardelean, cu volumul *Istoria la gazetă în Banat. Banatul; Semenicul. Tribuna Graniței, Brazde bănățene, Luceafărul/Revista Banatului, Dacia*. O contribuție merituoasă o au și cercetătorii de la Academia Română prin publicarea *Dicționarului general al literaturii române*, în șapte volume, al cărui coordonator a fost Eugen Simion.

În diferite publicații din Banatul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea, (*Lumina* de la Arad, *Foaia diecesană* din Caransebeș, *Vestul* din Timișoara), au apărut, ocazional, creații literare sub forma unor poezii sau proză. Obiectivul lor era dezvoltarea conștiinței sociale și profesionale, emanciparea națională sau perfecționarea cântării bisericești. După instaurarea regimului comunist, publicații ca *Făclia Banatului*, *Luptătorul bănățean* sau *Lupta patriotică* alocă un spațiu restrâns creațiilor literare, accentul punându-se pe subiectele politice.

Primele publicații cu rubrici literare permanente au fost *Temeswarer Wochenblatt* (1840-1849), care a fost model pentru întreaga presă literară bănățeană; *Delejtű*, săptămânal maghiar de literatură, știință și economie, *Tribuna poporului*, periodic apărut la Arad (1869) sau *Luminătorul* apărut la Timișoara în 1880. Existau publicații care, în

josul paginii, găzduiau o rubrică de foișoară, foiță, foileton cu conținut divers, de la politic la pamfletar. *Drapelul* din Lugoj, care publica *Foița „Drapelului”*, *Plugarul român*, care cuprindea *foița originală a Plugarului român* sunt câteva exemple de astfel de reviste.

Capitolul al treilea prezintă o schiță de istorie a presei literare. Autoarea ne face cunoscuți cei cinci factori care au facilitat apariția și dezvoltarea presei literare în Banat: dezvoltarea tehnicii mașiniste (apariția telefonului, telegrafului, racordarea la rețeaua feroviară); instituționalizarea sistemului învățământului general obligatoriu (1868); dezvoltarea economico-socială și corelativă, sume investite în cultură, dar totuși probleme financiare ale ziarelor; dezvoltarea sistemului administrativ-cultural național autonom și dezvoltarea unei infrastructuri instituționale-culturale speciale (învățământ literar, societăți de lectură).

Înființarea unor societăți culturale în secolul al XIX-lea (*Asociația Națională* din Arad, *Societatea Literară* în Lugoj, instituționalizarea primei asociații profesionale a învățătorilor), promovarea presei literare prin intermediul bisericilor, generalizarea unei rețele constante de librării, apariția unor publicații umoristice, care puteau evita cenzura au fost doar câteva dintre metodele folosite de români pentru emanciparea limbii române și oficializarea ei. Începând cu pagina 105 până la final, lucrarea abundă de citate foarte lungi, pasaje întregi copiate, enumerări sau relatări, fără explicații pentru publicul cititor. Autoarea ne oferă posibilitatea unui studiu individual, pentru emiterea unor ipoteze sau concluzii proprii, fără un aport personal. Din acest motiv am considerat că volumul publicat tinde spre documentarism, mai mult decât spre o analiză/cercetare științifică a istoriografiei românești bănățene. Remarcabile sunt efortul de a studia toate acele documente/publicații, pentru o organizare și clasificare meritorii, precum și intențiile oneste ale autoarei.

În perioada 1918-1947, presa literară din Banat s-a dezvoltat pe trei coordonate majore: „promovarea și dezvoltarea valorilor culturii naționale unitare”, „apariția și dezvoltarea presei țărănești”, „promovarea

valorilor regionale specifice”. Camil Petrescu reușește să scape de cenzura impusă revistei *Banatul românesc*, după ce preia funcția de editor „independent” al acesteia. Tot el va fi și redactorul publicației *Țara. Ziar popular independent*, plin de încărcătură patriotică, care intră în polemică cu *Banatul românesc* pe teme politice. Viziunea de „independent” a redactorului se schimbă spre finalul carierei publicistice, când participă la campania electorală parlamentară din cercul Oravița și transformă revista într-un mijloc de propagandă politică. În articolul *Literatura țărănească*, Camil Petrescu ilustrează identitatea proprie a literaturii bănățene. Cele mai multe articole, peste 118, apărute în revista *Țara*, poartă semnătura acestuia.

În perioada interbelică s-a realizat „tranziția de la o publicistică literară locală, regională la o publicistică reprezentativă național, având ca punct de reper «Banatul», prima revistă remarcabilă”. Alte publicații de referință au fost *Semenicul*, *Hotarul*, *Lucașfărul* (la rubrica de *Cronici*, amintea nu mai puțin de opt publicații bănățene) sau *Fruncea*, care, deși au avut „o viață” scurtă, și-au atins scopul de promotori ai culturii bănățene în context național. Prezentarea acestor reviste în funcție de anumite teme îngreunează cititul, revenirea la ele cu o enumerare de colaboratori sau redactori, apoi cu o pleiadă de exemple de articole, face lecturarea greoaie și plictisitoare. Interesul este pierdut în fața unor pagini întregi de citate sau de înșiruire de nume ori publicații.

Publicul cititor era în formare la începutul secolului al XX-lea, astfel că una dintre problemele cu care se confruntă revistele este lipsa fondurilor, cauzată și de neachitarea abonamentelor. Este și cazul revistei *Lucașfărul*, care, din lipsa unor surse financiare (1937), pierde patronajul directorului Aurel Cosma junior în favoarea unei conduceri colective anonime. Această conducere critică *Banatul literar* „din considerente subiective, de diferențe profesionale și de statut cultural-literar”, totodată, amintește în termeni sacerdotali că: „Lucașfărul este revista celei mai bătrâne Asociații de cultură națională din Ardeal și Banat, este revista Astei Bănățene”.

După stabilirea celor „șase direcții de realizare a contribuției presei din Banat în dezvoltarea genului literar publicistic și a literaturii naționale, regionale și universale”, autoarea realizează un studiu comparativ al celor „mai importante reviste literare din acea epocă: «Banatul» (1927-1930), «Banatul literar» (1934-1938) și «Lucașfărul» (1935-1938)”. *Lucașfărul* lansează specii literare publicistice, precum: scrisoarea, anecdota, reportajul, recenzia sau eseu. În paginile revistei *Banatul* regăsim creații folclorice, concursuri literare sau compoziții muzicale, ca și articole de lingvistică sau studii dedicate pedagogiei. *Banatul literar*, fondat de Lucian Costin, oferea rubrici de poezie regională, epigrame, traduceri ale scriitorilor consacrați, cum ar fi Goethe sau Maria Rilke.

În perioada comunistă (1947-1989) apare cenzura, astfel că publicațiile sunt supravegheate ideologic iar presa privată își încetează existența. Cotidianul de referință al Timișoarei va fi *Drapelul roșu*, în Arad, *Flacăra roșie*, la Reșița - *Viața uzinei*, iar la Caransebeș, *Gânduri*.

Capitolul al patrulea pune accent pe publicațiile considerate semnificative: *Banatul*, *Banatul literar*, *Brazdele bănățene*, *Fruncea*, *Lucașfărul* sau *Semenicul*, care au în comun „interesul dominant pentru literatură în toate manifestările ei”. *Banatul*, apărut în 1926 și-a sistat apariția din 1929 până în 1930. În paginile sale găsim nume de debutanți D. O. Blindariu, N. Roman, dar și de autori consacrați ca: Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Minulescu. În *Brazdele bănățene*, la rubrica *Arhive literare* publică tineri scriitori ca: Ion I. Mioc sau Pavel Belu. *Fruncea. Revistă bănățeană*, înființată de inginerul Nicolae Ivan, a urmărit impunerea culturii bănățene și difuzarea ideii provinciale, opunând rezistență oricărei încercări de asimilare. În publicațiile *Semenicul* și *Vrerea* contribuie și scriitori de alte etnii: maghiară, germană, sârbă. În subcapitolul *Ecoul în epocă*, autoarea ne prezintă cum a fost percepută această presă literară, punându-ne la dispoziție citate întregi. Revista *Banatul* va primi aprecieri de la secretarul general al Ligii Națiunilor, din paginile *Banatului literar* aflăm despre *Fruncea*; iar la rubrica *Cronica. Cărți, reviste, conferințe, ziare*

sunt aduse elogii revistei *Luceafărul*. Din revista bănăţeană *Fruncea* aflăm despre lipsurile revistei *Luceafărul*, care vor duce la „eşecul revistei”.

Ultimul capitol prezintă programele publicaţiilor literare, acele articole-program în care sunt prezentate „obiectivele culturale, sociale şi comunitare-naţionale, în funcţie de conştiinţa şi de interesele grupului care finanţa şi/sau conducea respectiva publicaţie”. Aşa cum ne-am obişnuit, putem lectura aceste programe, ele fiind reproduse în paginile amintitului capitol.

Informaţiile culese cu deosebită atenţie şi dedicaţie nu evidenţiază îndeajuns legătura dintre publicaţiile studiate şi emiterea ipotezei cum că presa literară este al patrulea gen literar. În ciuda vastei culturi prezentate în *Bibliografie* şi *Anexe*, precum şi în conţinutul lucrării, autoarea se rezumă la redarea textelor originale, fără a-şi enunţa propria opinie, astfel că nu reuşeşte să convingă cititorul. Sunt adunate în aceste rânduri foarte multe informaţii practice: formatul ziarelor, dimensiunea lucrărilor, costurile de vânzare sau hârtia pe care au văzut lumina tiparului; dar lipseşte coerenţa unei explicaţii ştiinţifice, aşa cum ne prezintă, de exemplu, istoricul Radu Ardelean în studiile efectuate. Cartea reprezintă un instrument deosebit de util celor care doresc să studieze istoriografia românească bănăţeană şi naţională, ea fiind o bibliotecă deschisă publicului larg, dar studierea presei literare din punct de vedere ştiinţific încă îşi aşteaptă autorii.

